

Natuurvereniging De Ruige Hof, Amsterdamse doeners

Fons Bongers

Natuur in Amsterdam Zuidoost

Amsterdam Zuidoost - bekend van de Bijlmerhoogbouw, het AMC, het in aanbouw zijnde Ajaxstadion, de Gaasperdammerweg, de multiculturele samenleving en de 90.000 inwoners. Minder bekend van Zuidoost zijn de grote parken, de ligging tussen vier groene gemeenten en enkele riviertjes of andere wateren met grote historische en landschappelijke kwaliteiten; Zuidoost wordt omgeven door een restant van de ringvaart van de oude Bijlmerpolder, het Gein, de Holendrecht, de Bullewijk en de Weespertrekvaart.

De natuurwaarden zijn in de laatste dertig jaar zeer zwaar onder druk komen te staan. De ruim 50.000 woningen, een groot industrieterrein, een wirwar van autosnelwegen en het bestuurlijk niet onderkennen van de aanwezige waarden, hebben veel verloren doen gaan en dát in een stadsdeel waar steeds meer mensen wonen die de groene omgeving nu juist een aantrekkelijke bijdrage aan een wenselijke woonomgeving vonden geven.

Natuurvereniging De Ruige Hof

Een aantal bewoners van Zuidoost heeft om die reden in 1986 'Natuurvereniging De Ruige Hof' opgericht. Niet zozeer om als actiegroep andere maatschappelijke ontwikkelingen in de weg te zitten, maar om door een grote eigen inzet een omgeving met grote natuurlijke waarden tot ontwikkeling te brengen.

Natuurvereniging De Ruige Hof kent momenteel ongeveer 350 families als leden. De vereniging beheert bijna 12 ha voor publiek toegankelijk natuurpark in Zuidoost. Voor het grootste deel zit de 12 ha in twee terreinen: 'Natuurpark De Riethoek' in het Centrale Park van Gaasperdam (5,3 ha) en 'Natuurpark Klarenbeek' tussen Abcoude en het AMC (6,2 ha).

Daarnaast zijn er nog enkele kleine terreintjes en een rij knotbomen langs een openbare weg.

Alle beheerswerkzaamheden in de terreinen worden verricht door vrijwilligers. Ongeveer 40 vrijwilligers werken, soms wekelijks of zelfs drie dagen per week, in de terreinen of in het bezoekerscentrum dat de vereniging sedert 1991 in gebruik heeft nabij Klarenbeek. Het bezoekerscentrum (de benedenetage van een voormalige boerenwoning) met als landelijke, historische naam 'Zon Alom', vervult functies als aanspreekpunt, locatie voor cursussen, vertrekpunt van excursies en pauze- en schuilgelegenheid voor buitenwerkers. Bijna maandelijks organiseert De Ruige Hof op een zaterdag of zondag een 'open dag' in een van de terreinen. Om en om op Klarenbeek en De Riethoek. In het pand Zon Alom is dan een thematische expositie ingericht, gericht op een bijzonder aspect van de terreinen. In de terreinen wordt ook op die dagen gewerkt en wordt na het middaguur een excursie verzorgd.

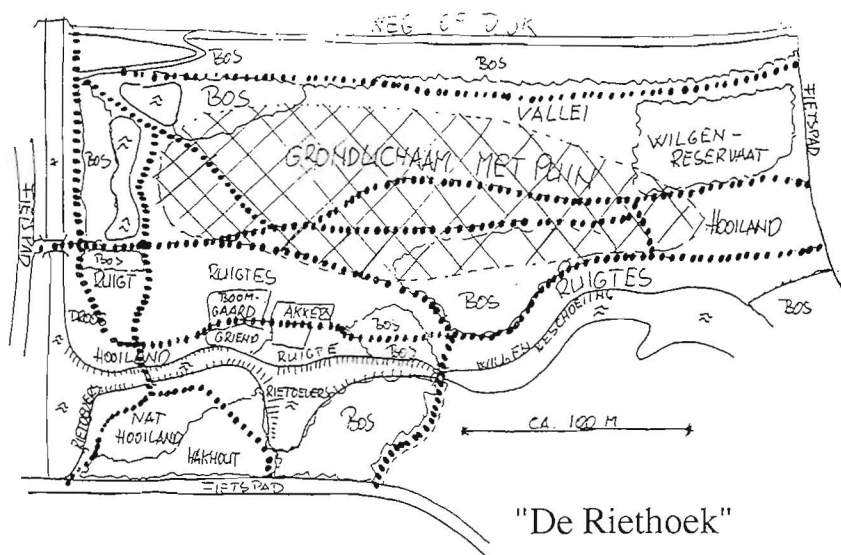
De inrichting van de twee terreinen, Klarenbeek en De Riethoek, wijken op essentiële punten van elkaar af. De Riethoek maakt deel uit van een buurtpark, midden tussen bebouwing, Klarenbeek ligt net over de stadsrand in een groene zoom met veel groene recreatieve voorzieningen.

De Riethoek

De Riethoek maakt deel uit van een drukbezocht buurtpark, een park waar ook een heemtuin, een kinderboerderij, een volkstuinten- en een schoolwerktuinencomplex zijn gevestigd.

Het ruim 5 ha grote terrein bestaat uit twee delen. Het deel dat sinds 1987 bij De Ruige Hof in beheer is, is enigszins parkachtig aangelegd, met bosschages, hooilandjes, een hoogstamboomgaard, parkwater, knotwilgen, wilgenbeschoeiingen, rietbermen langs het parkwater en een akkerterreintje. De paden zijn als zandpad uitgevoerd. Het andere deel is pas in 1993 aan De Riethoek toegevoegd. Het betreft een grondlichaam voor een niet meer aan te leggen autosnelweg. Het terrein is tot 15 jaar geleden gebruikt als stortplaats voor grond, puin, rioleringsputten, beplantingsafval en dergelijk ongerief. In de afgelopen 15 jaar heeft de natuur op een formidabele manier bezit genomen van dit stortterrein. Het puin is deels onzichtbaar onder matten muurpeper. Hondenuitlaters die tijdens de wandeling een appeltje, een peer, pruimen, kersen e.d. aten, wierpen hun kroos weg. Het gevolg was een zeer groot aantal verwilderde fruitbomen.

Vogels brachten duinroos, witte kor-

[illegible]

"Natuurpark Klarenbeek"

is vanaf dat jaar in een hooilandbeheer genomen. Deze drogere hooilanden zijn nu zeer uitbundig: pastinaak, jacobskruiskruid, op de nattere delen rietorchis, wilde margriet en vijf soorten klavers geven deze terreintjes nu veel kleur.

Het akkercomplexje herbergt vele akkeronkruiden die met granen uit heemtuinen, met name die uit Malden bij Nijmegen, zijn meegekomen. Vooral gewone klapproos, windhalm en gele mosterd brengen hier kleur in kleine veldjes met vlas, rogge, diverse tarwen en gerstsoorten, boekweit en huttentut. De puinbergen, ruim twee ha groot, herbergen zeer vele plantesoorten. Zowel die van uiterst droge bodems als soorten van nattere, ruigere plaatsen. Muurpeper, diverse grassen en gele composieten geven dit deel, temidden van braamstruwelen een heel eigen karakter.

wordt gehand-
haafd. Volledig
dichtgroeien met
struwelen wordt
nu echter tegen-
gegaan, teneinde
de landschappe-
lijke openheid en

Fauna

Van de zoogdieren zijn wezel, egel, bunzing, konijn, haas en de kleine (spits)muizen aanwezig.

Klarenbeek

Klarenbeek is een veel ruiger en grootschaliger terrein dan De Riethoek.

Voor de inrichting van het terrein verwijs ik naar de plattegrond (zie boven).

Nabij een van de drie ingangen, op de plek van een gesloopte boerderij, werden in 1990 een drietal terreintjes van

'Zon Alom' - het bezoekerscentrum van Vereniging De Ruige Hof foto: W. Leufgen

ca. 400 m² gereserveerd voor nadere invulling. Zijn de overige zes ha bestemd voor de ruigere natuur, deze terreintjes hebben een veel culturelijker karakter: een kwekerij, een verzameling geneeskrachtige planten (in aanleg) en een reserveterreintje voor bos- en haagplantsoen.

In de **kwekerij** worden wilde planten geteeld. Planten en zaden vormen een vaste inkomstenbron voor de vereniging, jaarlijks ca. f 1500,-. Voor een aanzienlijk deel betreft het plantesoorten die op Klarenbeek of De Riethoek voorkomen. Tevens worden hier 'eenvoudig' te telen wilde soorten gekweekt, zoals akelei, brunel, kranssalie, kleine en grote kaardebol en zonnebloemen. De beheerder van deze tuin, een echte liefhebber, experimenteert ook met vele soorten klokjes en gentianen.

De **collectie geneeskrachtige planten** is in eerste instantie opgezet door een groep studenten-medicijnen van de universiteiten van Amsterdam, werkzaam op het AMC (Amsterdams Medisch Centrum). Momenteel heeft De Ruige Hof het initiatief overgenomen. Het doel van de collectie is meerledig: (1) opbouw van een educatieve collectie, (2) het telen van deze planten onder omstandigheden die in grote lijn overeenkomen met die van hun oorspronkelijk leefgebied en (3) het creëren van een esthetisch fraai geheel.

De tuin is in 1994 zeer ingrijpend gewijzigd. In het voorjaar van 1995 zullen de meeste plantesoorten hun plaats krijgen, met de wortels in de bodem en de bloemen omhoog.

In de tuin zijn zes groeimilieus geschapen: een leembelling, een droge zandbelling, een rijkbemeste ruigte, een in de winter onder water staand moerasje, een vijver en normale kweekbedden voor tuin- en keukenkruiden. De paden zijn uitgevoerd met houtsnippers.

De tuin zal een educatieve functie krijgen, vooral voor studenten fytofarmacie, homeopathie en kruidengeneeskunde. Soortenkennis en het gebruik van de soorten zal hierbij aan bod komen. Het ligt in de bedoeling een catalogus op te maken.

Beslommeringen van een natuurvereniging die zelf terreinen beheert.

Inrichting en beheer van terreinen hebben voor een aanzienlijk deel maar beperkt te maken met natuur. Bij het nemen van initiatieven voor inrichting en beheer moet je daar rekening mee houden, omdat anders frustratie op frustratie wordt gestapeld. Bij de inrichting van Klarenbeek in 1989 kwam dit sterk naar voren. Veel te veel zaken hadden niets met natuur te maken. Zaken die verhoudingsgewijs te veel aandacht vergden.

Het afsluiten van de huurovereenkomst heeft meer dan 18 maanden geduurd. Hiervoor werden vier besprekingen ge-

voerd met de verantwoordelijke wethouder en met een of twee ambtenaren. De inrichting van het er naast liggende volkstuincomplex maakte de zaak nog gecompliceerder.

Inhoudelijk was er na twee of drie besprekingen overeenstemming met de waterbeheerder, het plaatselijk Waterschap. De vergunning diende echter formeel door de eigenaar te worden aangevraagd. Deze stuurde een en ander weer door naar Waterschapszaken van de gemeente Amsterdam. Enfin, na zes maanden kreeg De Ruige Hof, na 15 telefoontjes, mondeling toestemming om de waterhuishouding ter plaatse te wijzigen.

Halverwege de voorbereidingen vond iemand, geheugens zijn gewist over de preciese naam en functie, dat er een ontgrondingsvergunning noodzakelijk was voor het graven van enkele poelen en het ruimen van een vijftiendwintig jaar oud gronddepot. Het Bureau Ontgrondingen van de provincie Noord-Holland vond dat uiteindelijk ook, en wist na vier maanden telefonisch te melden dat kon worden begonnen met de graverij, vooruitlopend op het afgeven van de vergunning (ad f 429,-). Een vergunning die ca. twee maanden later dan ook werd verleend.

Direct voorafgaande aan de inrichting - de huurovereenkomst was nog niet afgesloten, de tekeningen waren wel uitgebreid besproken - bleek dat de begrenzing van het te verhuren terrein moest worden aangepast voor de aanleg van een wegtracé en een aangrenzende grondwaterkering. Na overeenstemming kon de wegen- en dijkensbouw aan het werk. Op een onbewaakt moment dumpte deze, tegen alle afspraken in, 1000 m³ met puin gemengde klei in een bestaand moerasdeel van Klarenbeek. Tevens dekte hij een rietlandje met o.a. waterpunge, rietorchis, krielparnassia en dwergzegge met een laag klei van ca. tien cm af. Herstel zou plaatsvinden, de ontgraving gebeurde per ongeluk een meter te ondiep en op een andere locatie. Tijdens de inrichting van Klarenbeek heeft Vereniging De Ruige Hof de rest maar ontgraven en de klei van het rietlandje verwijderd. Dat laatste durfden we niet te laten doen door de betreffende wegenbouwer.

Een buurman van Klarenbeek eiste

voor alle transporten, ook per kruiwagen over verharde wegen, vergunning-aanvragen. Toen deze aanvragen waren ingediend bleken ze deze vergunningen pas één jaar later af te kunnen geven omdat zij zelf de erfpacht nog niet goed hadden geregeld met de eigenaar. Zes jaar later hebben we deze vergunningen nog steeds niet. Niet dat iemand daar iets aan mist.

De aanbesteding van de inrichting gebeurde onderhands en leverde geen enkel probleem op. De grote gravers dienden wel een nieuwe opleiding 'natuurgraverij' te volgen; als je gewend bent om ruilverkavelingssloten te graven is een paddepoel of scheve sloot echt een nieuwtje. De begeleiding hiervan was ronduit bevredigend. Een oude rot iets mooi-nieuws te laten maken is een prachtige uitdaging.

Het rondkrijgen van de financiering zal ik, gezien de beperkte omvang van Oase, maar niet behandelen.

Ik hoop duidelijk te hebben gemaakt dat het zelf in beheer verkrijgen en houden een grote inspanning vraagt. Een inspanning die echt over vele personen moet zijn gespreid, omdat het genieten van natuur, van natuurbouw en het verenigingsleven anders ook onder grote druk komt te staan. Een dikke huid, een groot doorzetingsvermogen, een goede organisatie van de vereniging en niet te vergeten geduld, veel geduld, zijn absolute noodzaak. De bevrediging van verenigingsleden, bezoekende recreanten, lerende schoolkinderen en vooral die van de actieve vrijwilligers is er wel naar. □

Fons Bongers is voorzitter van Natuurvereniging De Ruige Hof.

Meer informatie:

Natuurvereniging De Ruige Hof,
Abcouderstraatweg 77,
1105 AA Amsterdam Z.O.
Tel: 02946-5021 (Zon Alom)

Zon Alom is bereikbaar met bus 120 en 126.

Wie op de hoogte wil worden gehouden van de ontwikkelingen in deze actieve vereniging kan zich abonneren op het blad "Natuur en Huis"

Minder maaien: meer dieren!

Inge van Halder en Henkjan Kievit

Kleurrijke hooilanden en bloemrijke ruigteranden langs waterkanten en houtwallen: iedereen ziet ze graag. De laatste jaren is de belangstelling voor een meer natuurlijk groenbeheer op veel plaatsen enorm toegenomen. Steeds vaker zien we dan ook dat parken, bermen en plantsoenen natuurlijker beheerd worden. Veranderingen in het maaibeheer zijn daarbij een belangrijk middel. Door één of twee keer per jaar te maaien, het maaisel af te voeren en het gebruik van meststoffen en bestrijdingsmiddelen achterwege te laten, veranderen gazons in kleurige hooilanden. Naast allerlei plantesoorten vinden hierin ook vlinders en andere dieren een prima leefgebied. Ze halen er onder andere nectar uit de bloeiende planten. Door bij het beheer van deze bloemenweiden ook rekening te houden met eieren, rupsen en poppen biedt het groen nog meer mogelijkheden voor allerlei dieren. Het zijn vaak kleine veranderingen in het maaibeheer die daar al voor kunnen zorgen.

De aanwezigheid van bepaalde vlindersoorten in een grasland of berm wordt in belangrijke mate bepaald door het maaibeheer in dat gebied. Als vaker dan twee keer per jaar wordt gemaaid zullen er vrijwel geen vlinders voorkomen. Voor veel soorten is zelfs twee keer per jaar maaien al te veel, zij komen alleen voor op plekken die één keer per jaar of minder worden gemaaid. Daarnaast moet de vegetatie afwisselend zijn: in de vliegtijd van de vlinders (met name in mei, juli en augustus) moeten er volop bloeiende planten zijn.

Daarnaast is het van belang dat er het hele jaar door voedselplanten voor de rupsen (waardplanten) aanwezig zijn. Waardplanten kunnen onder andere allerlei soorten grassen zijn, maar ook kruiden zoals gewone rolklaver, kleine klaver en reigersbek-soorten. Als tevens beschutting aanwezig is in de vorm van een ruigterand of bosrandje zullen veel vlinders op zo'n grasland voor kunnen komen.

Vlindervriendelijk maaibeheer

Hoe kunnen graslanden en bermen het best gemaaid worden? Het laten liggen van het maaisel is sterk af te raden. Het niet afvoeren van maaisel is immers een vorm van bemesting. Vooral soorten als ridderszuring, bereklauw, fluitekruid en kweek profiteren hiervan. Dit leidt dan ook tot een zeer soortenarme vegetatie waarin vrijwel geen vlinders voorkomen.

Veel beter is het om het maaisel enkele dagen na de maaibeurt af te voeren. De

maafrequentie hangt onder andere af van de voedselrijkdom van de bodem. Op voedselarme plaatsen is het vaak voldoende om maar één keer per jaar te maaien. Op veel plaatsen is de voedselrijkdom echter zo hoog dat twee keer per jaar gemaaid moet worden. Hierdoor kan een gevarieerd grasland worden verkregen waarin allerlei nectar- en waardplanten voorkomen. Om een bloemrijk grasland te creëren en in stand te houden is maaien dus noodzakelijk. Voor vlinders en andere dieren kent maaibeheer echter een aantal grote nadelen.

Met het afvoeren van het maaisel worden eieren, rupsen, poppen en volwassen dieren die op of tussen het maaisel zitten vernietigd.

Oranjetipje. Deze soort komt voor in vochtige graslanden langs bosranden en houtwallen.

De Vlinderstichting, tekenaar: Paul Schoenmakers